

RATOV i LAŽI

Kako se boriti protiv
dezinformacija u ratnom i
poslijeratnom kontekstu,
kroz **priče iz ljudskog ugla**

3 PARTNERSKE ORGANIZACIJE
11 ODABRANIH NOVINARA
7 PRIČA PRODUCIRANIH U FRANCUSKOJ,
UKRAJINI I BOSNI I HERCEGOVINI

 FONDACIJA
MEDIACENTAR
SARAJEVO

after
war

 RPDIPPI
REGIONAL PIONEER DEVELOPMENT INSTITUTE

UZ PODRŠKU MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE FRANKOFONIJE

RATOVI I LAŽI

Sadržaj

UVOD	03
UREDNIČKA PRETPOSTAVKA	06
IZGRADNJA MREŽE: PARTNERI I UČESNICI	07
RADIONICA U SARAJEVU	11
OD IDEJE DO PRIČE	14
SEDAM PRIČA: TIPOLOGIJA I UVIDI.....	17
OSVRTI I PREPORUKE.....	28

Uvod

BORBA PROTIV DEZINFORMACIJA U RATNOM I POSLIJERATNOM KONTEKSTU

Za vrijeme rata i nakon njega, dezinformacije nisu marginalna pojava. One postaju oružje samo po sebi – oružje koje djeluje izvan bojnog polja, oblikujući percepcije, iskrivljujući stvarnost i utičući na tok događaja dugo nakon što topovi utihnu.

Lažni narativi se šire brže od provjerenih informacija. Oni se ukorijenjuju u javnom diskursu, polariziraju društvo i potkopavaju mogućnost zajedničke istine. Što je još važnije, proizvode opipljive posljedice: pojedinci se stigmatiziraju, žrtve se ne priznaju, zločini se osporavaju ili brišu, a kolektivno sjećanje postaje mjesto sukoba.

U poslijeratnom kontekstu, ova dinamika postaje presudna. Dezinformacije ne samo da prate nasilje – one ga produžavaju. Prepravljanjem prošlosti, negiranjem zločina i manipulisanjem identitetima, one ometaju procese pravde i slabe krhke pokušaje pomirenja.

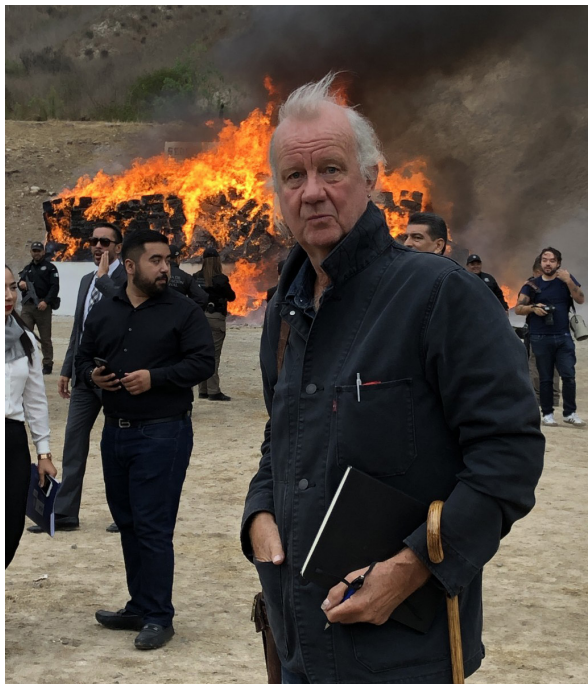
U ovakvoj stvarnosti, novinarstvo se suočava sa suštinskim izazovom: kako prenijeti istinu kada se same činjenice sistematski osporavaju ili se njima manipuliše? Kako novinari mogu doprijeti do publike u okruženju gdje je nepovjerenje sveprisutno, a laži često uvjerljivije od dokaza?

Projekat "Ratovi i laži: Ljudska cijena dezinformacija" proistekao je iz ovih pitanja.

Projekat, koji vode tri partnerske organizacije i podržava Međunarodna organizacija Frankofonije, zasnovan je na ključnom uvjerenju: novinarstvo može imati odlučujuću ulogu u suzbijanju dezinformacija – ne samo ispravljanjem neistina, već i otkrivanjem njihovih posljedica po ljude.

Umjesto pristupanja dezinformacijama isključivo kao informativnom problemu, u projektu "Ratovi i laži" one se smatraju društvenom i ljudskom pojavom, s dubokim i trajnim posljedicama na pojedince i zajednice. Projekat stoga istražuje alternativne novinarske pristupe koji ove posljedice mogu učiniti vidljivim i razumljivim.

U svojoj srži, projekat "Ratovi i laži" predstavlja i eksperiment i prijedlog: eksperiment kolaborativnog, transnacionalnog novinarstva, a prijedlog za uspostavljanje narativom vođenog odgovora na informacijski nered.

Uvodni prilog Autor: Ed Vulliamy

U februaru 1997. godine, pojavio se članak u kojem se navodi da se jedna od najzaboravnijih i najstrašnijih stvari kojima sam ikada svjedočio kao ratni dopisnik nije dogodila.

Objavljen je u opskurnom trockističkom časopisu pod nazivom *Living Marxism*, čiji je autor potpisan kao Nijemac po imenu Thomas Deichmann. Odnosio se na koncentracione logore u Bosni i Hercegovini koje sam imao prokletu čast da otkrijem izvještavajući za *The Guardian* – zajedno s ekipom britanske informativne stanice ITN – pet godina ranije u Omarskoj i Trnopolju u sjeverozapadnoj BiH. Logorima su upravljali bosanski i hrvatski, a zatvorenici su bili muslimani i Hrvati-katolici.

Malo smo vidjeli tog avgustovskog dana 1992. godine, ali dovoljno. Tokom sljedećih pet godina, ova dva logora, kao i drugi, potvrđeni su u brojnim svjedočenjima i na suđenjima u Hagu kao paklena mjesta masovnih ubistava, sistematskog nasilja prema ženama, mučenja i zlostavljanja. Ali *Living Marxism* je odlučio da se to nije dogodilo, da

su to izmišljotine.

Deichmann je bio svjedok odbrane na suđenju serijskom ubici i silovatelju u logorima, Dušku Tadiću. Poput negatora Holokausta koji se fokusiraju na neki detalj kako bi istaknuli širu poentu, Deichmann je svjedočio da je Fikret Alić, ispijeni zatvorenik u Trnopolju, koji je snimljen dok je bio zarobljen iza bodljikave žice, zapravo bio izbjeglica o kojem su se tamo brinuli, te da je ograda bila namještena.

ITN je podnio tužbu Visokom sudu u Londonu kako bi se utvrdila istina, i ona je bila uspješna. *Living Marxism* naravno nije uspio dovesti nijednog svjedoka koji bi potkrijepio njegovu lažnu i skandaloznu revizionističku besramnost. Ali to je bila Pirova pobjeda: šira društvena zajednica je prihvatila laž *Living Marxisma*; postalo je „moderno“ poricati logore. Ljudi iz svijeta kulture poput Fay Weldon, Harolda Pintera i Doris Lessing izrazili su podršku časopisu; ljevičarski idol Noam Chomsky – sada upleten u skandale oko Jeffreyja Epsteina – tvrdio je da sam ja „izmislio“ logore i da sam „pogriješio“ u svojim novinskim izvještajima i u svjedočenjima pred Haškim tribunalom za ratne zločine. Svaki put kada bi se pronašla masovna grobnica u blizini logora Omarska, pisao bih Chomskom da ga pitam: ako sam ja „izmislio“ logor, ko je u masovnim grobnicama? Nikada nije odgovorio.

Većina ljudi zna strašnu istinu o tome šta se dogodilo u tim logorima, ali problem je sljedeći, kao što revizionisti i prodavači laži dobro znaju: dovoljna je kap arsena u rezervoaru i voda više nije za piće. Iako su *Living Marxism* i njegove pristalice koristili ono što se tada nazivalo «globalna mreža» i «informatijski autoput», to je bilo prije tri decenije, prije nego što je internet postao sveprisutan i hegemonistički nadmoćan u širenju informacija - i lažnih «informacija». da se arsen ubacuje kantama, a malo je vjerovatno da će ova historijska pornografija na kraju biti pozvana na odgovornost na Visokom sudu.

Lažne vijesti nisu ništa novo. Srednjovjekovno društvo, transformisano izumom štamparstva, bilo je podložno složenim izmišljotinama, posebno o perfidnosti Jevreja. U 19. vijeku, ono što se nazivalo „žutim vijestima“ je kontaminiralo novonastalu novinsku industriju. Totalitarni režimi 20. vijeka su objavljivali malo toga osim „lažnih vijesti“, a posebno se britanska tabloidna štampa razvijala i još se uvijek razvija na otrovnoj mješavini meke pornografije, laži, rasizma i tračeva.

Ali internet zaista mijenja pravila igre. Društvo je sada poput suhe kalifornijske šume, podložne brzom širenju požara. Nalazimo se u *Oranu* Alberta Camusa, kroz koji je s lakoćom harala *La Peste* – kuga poluistina, neistina i očitih laži, uz narcisoidni, hipermaterijalistički i psihonasilni talog koji prati život “na internetu”. Poznato je da je Hannah Arendt opisala Adolfa Eichmanna – a time i Treći Reich – kao oličenje „banalnosti zla”. Mi smo to okrenuli naglavačke, u zlo banalnosti.

Ne samo zbog tehnologije, već i zbog brzine kojom se ona profitabilno i cinično razvija, brže nego što je čovjek u stanju reagovati. I zato što je društvo time bespogovorno postalo rob tehnologije i njenih sotonskih gospodara. Internet je kanalizacija činjenica, u kojoj svako ko širi „lažne vijesti” optužuje svoje protivnike za „lažne vijesti” – pri čemu predsjednik Sjedinjenih Američkih Država postavlja i primjer i standard – tako da istina i činjenice postaju lišće u uraganu.

Prisutno je iskušenje da se očajava, da se pusti da oluja govana prođe, da se odustane i potraži utjeha u Majci prirodi, muzici, književnosti, porodici i sportu. Čovjek zaista mora odvojiti vrijeme za sve te stvari kako bi ostao priseban. Ali odustajanje je protivno instinktu; bolje je boriti se i izgubiti nego se uopšte ne boriti. *Hasta la derrota siempre!* (Zauvijek do konačnog poraza!) – da parafraziramo i izvrnemo Che Guevaru.

Etos „Ratova i laži” je vrijedan poštovanja: ratovi, za razliku od fudbalskih utakmica, ne završavaju sa zadnjim zviždukom. „Konačni smiraj” je mit, i nema pomirenja – te omiljene fantazije međunarodnog prava i liberalnog pogleda na historiju – bez svođenja računa: najtežeg izraza u jeziku. A svođenja računa nema bez istine i istinitog prikaza onoga što se dogodilo.

Napisao sam knjigu ne toliko o onome što se događalo u tim koncentracionim logorima koji su navodno „izmišljeni”, već o onima koji su ožalošćeni zbog njih i koji su ih preživjeli – zapravo jesu li ih preživjeli? Ponovo sam se susreo, 20 godina kasnije, s doktorom kojeg sam upoznao u logoru Trnopolje 1992. godine, koji je davao sve od sebe da liječi zatvorenike koji su bili pretučeni i silovani. Njegovo ime je Idriz Merdžanić. Kada sam ga upitao o izvještajima o „lažnim vijestima” u kojima se tvrdi da je sve to izmišljotina, odgovorio je: „Nemam riječi za takvo ponašanje.

S jedne strane, pokušavamo preživjeti ono što se dogodilo. S druge strane, imamo ljude koji nam govore da je to laž, da se to nije dogodilo. Dovoljno je teško pronaći riječi kojima bi se opisali logori i ono što nam se dogodilo. Ali nema riječi kojima bi se opisalo ono što ti ljudi rade.”

Ed Vulliamy je britanski novinar i autor koji je proveo više od tri decenije kao međunarodni dopisnik listova *The Guardian* i *The Observer*, čiji je rad duboko oblikovao razumijevanje ratnog izvještavanja i njegovih posljedica.

Nadaleko je priznat zbog svog izvještavanja o ratovima u bivšoj Jugoslaviji tokom 1990-ih, gdje je otkrio postojanje koncentracionih logora, a kasnije i svjedočio na više suđenja pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, uključujući suđenja Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću.

Kroz svoj novinarski rad i knjige – među kojima je *The War is Dead, Long Live the War: Bosnia, the Reckoning* (Rat je mrtav, živio rat: Bosna, svođenje računa) – Vulliamy je predstavio jedinstven pogled na dugoročne posljedice rata i ulogu istine u suočavanju s njima.

Urednička pretpostavka

Više od provjere činjenica

Provjera činjenica je postala ključni alat u borbi protiv dezinformacija. Ima presudnu ulogu u provjeri tvrdnji, ispravljanju neistina i održavanju standarda tačnosti u javnoj sferi.

Međutim, njena efikasnost je ograničena kada se suoči s razmjerama i brzinom savremenih informacionih ekosistema. Provjera činjenica je često reaktivna i bavi se lažnim narativima tek nakon što su se oni već proširili. Zahtijeva mnogo resursa i teško se nadmeće s emotivnom i viralnom snagom obmanjujućeg i manipulativnog sadržaja.

U mnogim slučajevima, puko dokazivanje da je neka informacija lažna ne sprječava njeno dalje širenje niti uticaj na mišljenje ljudi. Dezinformacije se ne oslanjaju isključivo na činjenične netačnosti – one često djeluju na emocije, uvjerenja i identitet.

Prepoznajući ova ograničenja, projekat "Ratovi i laži" predlaže promjenu perspektive.

Ukazivanje na posljedice kao alternativni pristup

Projekat se zasniva na jednostavnoj, ali ambicioznoj pretpostavci: ukazivanje na posljedice koje dezinformacije imaju na ljude može biti efikasnije od pukog dokazivanja da su lažne.

Umjesto bavljena isključivo sadržajem lažnih narativa, ovim pristupom se istražuju njihovi efekti – na pojedince, zajednice i društva. Ne pita se samo „Da li je ova informacija tačna?“, već i „Šta ova informacija čini?“.

Dokumentovanjem životnih puteva ljudi koji su direktno

pogođeni glasinama, propagandom i manipulisanim narativima, novinari mogu iznijeti na vidjelo često nevidljivu štetu koju dezinformacije uzrokuju. To uključuje društvenu isključenost, psihološke traume, narušavanje ugleda i, u pojedinim slučajevima, nove oblike nasilja.

Ovaj pristup ne zamjenjuje provjeru činjenica, već je dopunjuje. Fokus se pomjera sa ispravljanja na razumijevanje, sa apstrakcije na proživljeno iskustvo.

Terensko izvještavanje kao temeljna vrijednost

U središtu ove uredničke pretpostavke je ponovna afirmacija temeljnog principa: ključne uloge izvještavanja s terena.

U kontekstu kojeg odlikuju nepovjerenje i sukobljeni narativi, blizina proživljenoj stvarnosti postaje neophodna. Izvještavanje s terena omogućava novinarima da prikupe svjedočanstva, direktno posmatraju situacije i rekonstruišu složenu dinamiku koja se ne može obuhvatiti samo analizom na daljinu.

Ovaj oblik novinarstva je nužno zahtjevan. Traži vrijeme, pristup i pažljivo etičko promišljanje. Ali ujedno omogućava izvještavanje koje ide korak dalje od površnih informacija i otkrivanje dublje istine o tome kako dezinformacije zapravo funkcionišu.

Emocija kao sredstvo razumijevanja

Ključna dimenzija ovog pristupa je uloga emocije.

U tradicionalnim novinarskim okvirima, prema emocijama se često odnosi s oprezom i na njih se gleda kao na nešto što potencijalno ugrožava objektivnost. Ipak, kada je dosljedno uobličena i utemeljena na provjerenim činjenicama, emocija može poslužiti kao moćno sredstvo razumijevanja.

Baveći se pojedinačnim pričama – žrtava, svjedoka ili čak onih koji su uhvaćeni u sisteme dezinformacija – novinari mogu stvoriti narativne forme koje imaju dublji odjek kod publike. Ovi narativi omogućavaju čitaocima i gledaocima da na konkretan način shvate šta dezinformacije čine stvarnim ljudima.

To ne znači žrtvovanje tačnosti ili kritičke distance. Naprotiv, zahtijeva visok nivo uređivačke discipline kojom će se osigurati da emocija podrži, a ne naruši, razumijevanje.

Izgradnja mreže:

PARTNERI I UČESNICI

SARADNIČKA STRUKTURA

U svojoj srži, „Ratovi i laži“ nisu samo novinarski projekat – to je kolektivna struktura osmišljena za suočavanje s dezinformacijama u različitim stvarnostima ratnog i poslijeratnog konteksta.

Projekat je izgrađen na jednostavnoj, ali snažnoj pretpostavci: **nijedna pojedinačna perspektiva nije dovoljna da bi se dezinformacije razumjele ili suzbile.**

Dezinformacije funkcionišu drugačije u zavisnosti od toga da li društvo prolazi kroz aktivni sukob, izlazi iz rata ili posmatra ovu dinamiku s distance.

Spajanje novinara i organizacija iz ovih različitih konteksta stvara **zajednički prostor za analizu i praksu**, gdje se iskustva mogu upoređivati, preispitivati i obogaćivati.

Ova raznolikost nije slučajna – ona predstavlja sam temelj projekta.

ODABIR PARTNERA

Konzorcij je osmišljen tako da odražava ovu pluralnost perspektiva, spajajući komplementarne oblike ekspertize:

- **After War** (Francuska) – inicijator projekta
- **Mediacentar Sarajevo** (Bosna i Hercegovina) – nosilac projekta
- **Regional Press Development Institute/Institut za razvoj regionalne štampe** (Ukrajina) – regionalni partner

Svaka organizacija daje doprinos kroz specifičan pristup novinarstvu, oblikovan vlastitim geografskim, historijskim i uređivačkim kontekstom.

Zajedno čine mrežu sposobnu da se suoči s dezinformacijama ne samo kao s medijskim problemom, već i kao s dugoročnom društvenom i političkom pojavom.

After War : Priče o posljedicama

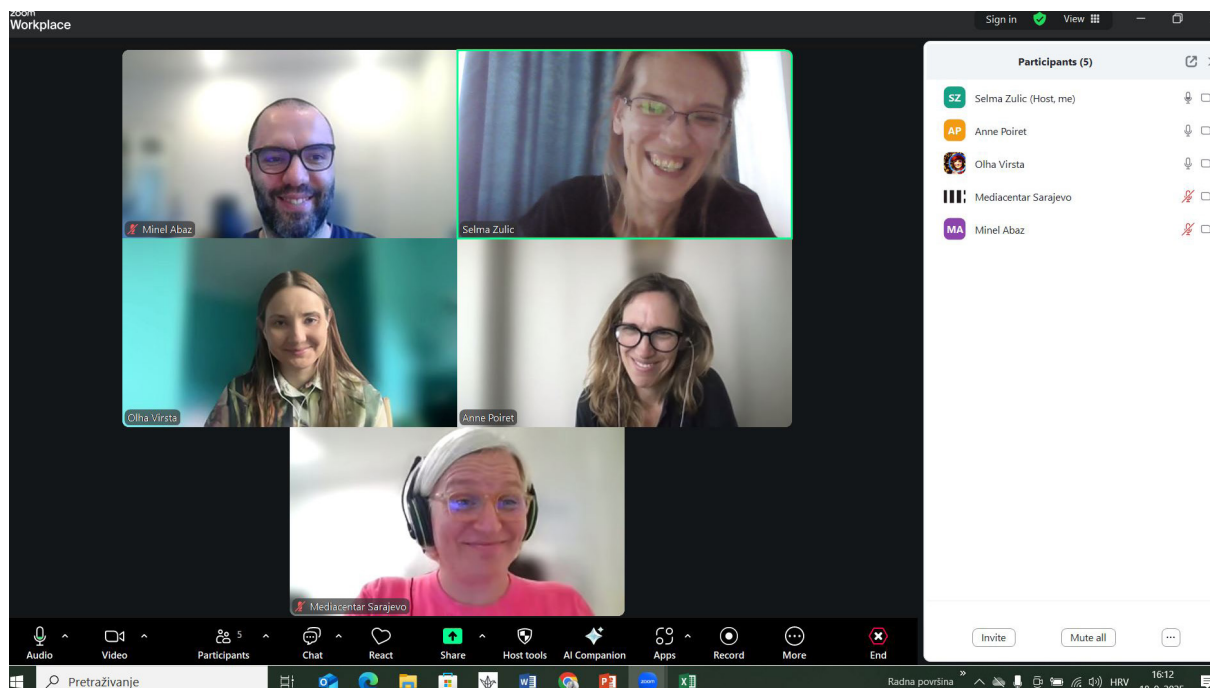
Osnovana u Francuskoj, organizacija After War je pokrenula projekat tako što je stupila u kontakt s Mediacentrom Sarajevo u želji da izgradi mrežu novinara s ratnim iskustvom. Ova organizacija ima centralnu konceptualnu ulogu u projektu "Ratovi i laži".

Njen uređivački fokus je specifičan: umjesto da izvještava o sukobima dok traju, After War je posvećen dokumentovanju onoga što se dešava nakon rata – tog dugog, složenog i često nevidljivog perioda tokom kojeg društva pokušavaju da se obnove.

To uključuje nasilje koje je i dalje prisutno u nevojnim oblicima, obnovu institucija i društvenih veza, ulogu sjećanja, traume i pravde, te širenje narativa o prošlosti i njihovu manipulaciju.

U ovom kontekstu, dezinformacije nisu izolovana pojava. One su duboko utkane u poslijeratnu dinamiku: kroz negiranje zločina, prekrajanje historije i instrumentalizaciju identiteta.

Pristup organizacije After War je stoga utemeljen na ključnom uvidu: da bi se razumjele dezinformacije u postkonfliktnim društvima, mora se istražiti kako one oblikuju sjećanje i sprječavaju rješavanje sukoba.

Organizacija razvija dugoročne međunarodne novinarske projekte – dokumentarne filmove, istraživanja i uredničke saradnje – s ciljem da ove procese učini vidljivim široj publici. Također nastoji graditi mostove među novinarima, istraživačima i akterima civilnog društva koji se bave post-konfliktnim temama.

Unutar projekta "Ratovi i laži", organizacija After War doprinosi svojom stručnošću u postkonfliktnim pričama, naglaskom na narative fokusirane na ljude, te širom ambicijom da stvori transnacionalnu mrežu posvećenu „poslijeratnom“ novinarstvu.

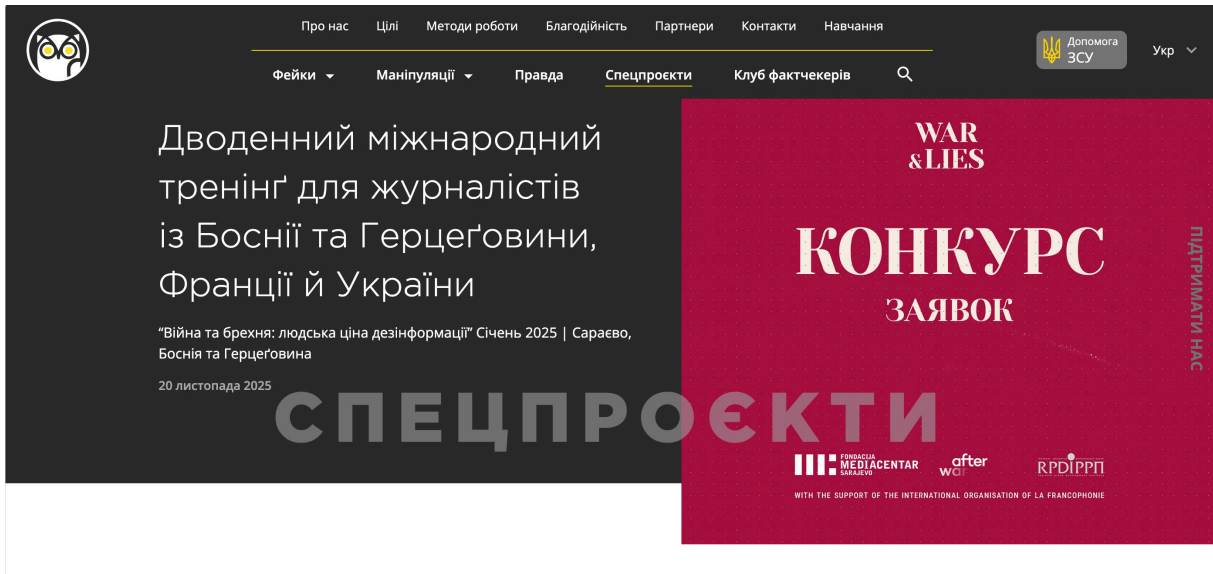
Mediacentar Sarajevo : Sjećanje, mediji i odgovornost

Kao vodeća organizacija, Mediacentar Sarajevo projektu donosi ključnu dimenziju: dugogodišnju ekspertizu u medijskim praksama u postkonfliktnim društvima.

Sa sjedištem u Bosni i Hercegovini, zemlji u kojoj je naslijeđe rata i dalje duboko prisutno, Mediacentar se intenzivno bavi medijskim obrazovanjem, etičkim novinarstvom i analizom narativa o ratnim zločinima i njihovom negiranju.

U ovom kontekstu, dezinformacije nisu samo savremena pojava, već dio kontinuiteta osporavanih narativa, gdje je i sama prošlost i dalje predmet sporenja.

Mediacentar stoga ima centralnu ulogu u projektu: koordinacija aktivnosti, strukturiranje procesa obuke i postavljanje temelja projekta u kontekstu u kojem su uloženi istine, sjećanja i pravde posebno vidljivi.

RPDI : Novinarstvo u aktivnom sukobu

Uključivanje Instituta za razvoj regionalne štampe (RPDI) ukazuje na još jednu ključnu dimenziju projekta: perspektivu novinara koji rade u uslovima aktivnog rata.

U Ukrajini dezinformacije nisu samo široko rasprostranjene – one su sastavni dio samog sukoba i koriste se kao strateško sredstvo uporedo s vojnim operacijama.

RPDI pruža podršku regionalnim novinarima širom zemlje kroz jačanje nezavisnih medija, obezbjeđivanje neophodne obuke i promovisanje medijske pismenosti.

Njegovim učesćem se osigurava da projekat "Ratovi i laži" obuhvati iskustva s dezinformacijama u periodu rata u stvarnom vremenu, kao i uvide novinara koji će u budućnosti i sami biti akteri poslijeratnih priča.

ULOGA ORGANISATION INTERNATIONALE DE LA FRANCOPHONIE

Ova saradnja je moguća zahvaljujući podršci Organisation Internationale de La Francophonie, u okviru njenog programa posvećenog borbi protiv „informativnog nereda“. Podržavanjem transnacionalnih partnerstava, organizacija je omogućila stvaranje prostora u kojem novinari iz različitih jezičkih, kulturnih i geopolitičkih sredina mogu raditi zajedno.

ODABIR UČESNIKA

Poziv za prijavu je objavljen u jesen s jasnim ciljem: odabrati novinare sposobne za izradu temeljitih istraživanja, uz istovremeno učešće u zajedničkom, prekograničnom radu.

U roku od mjesec dana je odabrana grupa od deset novinara, koja odražava geografsku i uređivačku raznolikost koja je u samom srcu projekta. Od svakog učesnika se tražilo da iznese ideju za priču o kojoj će moći izvještavati u svojoj zemlji i koju će objaviti na svom jeziku i u svom nacionalnom medijskom okruženju.

Francuska (2): Marie Boëton, Marianne Meunier

Bosna i Hercegovina (4): Rijad Cerić, Edvin Kanka Ćudić, Maida Salkanović, Vladimir Kovačević

Ukrajina (4): Olena Solodovnikova, Irina Sinelnik, Ljubov Veličko, Aljona Maličenko

Na projektu im se pridružio i **Tarik Moćević** iz Mediacentra Sarajevo, koji je, pored svoje koordinacijske uloge, dao i autorski doprinos jednom od istraživanja.

KA TRANSNACIONALNOJ ZAJEDNICI PRAKSE

Pored izrade pojedinačnih priča, projekat "Ratovi i laži" ima za cilj doprinijeti stvaranju **zajednice prakse** među novinarima koji rade na problemu dezinformacija u ratnom i poslijeratnom kontekstu.

Okupljanjem učesnika s različitim iskustvima – reportera iz zona aktivnih sukoba, novinara koji istražuju dugoročne teme sjećanja i onih koji rade u udaljenijem kontekstu – projekat stvara uslove za:

zajedničko učenje

razmjenu metodologija

i dugoročnu saradnju

Ova mreža nije samo nusproizvod projekta, već predstavlja jedan od njegovih ključnih rezultata.

Ona ukazuje na širu ambiciju: **izgradnju održive mreže novinara sposobnih da se suoče s dezinformacijama ne samo kao s trenutnim izazovom, već kao sa strukturalnim problemom koji je prisutan dugo nakon završetka rata.**

Radionica u Sarajevu

A. CILJEVI

U januaru se deset odabranih novinara okupilo u Sarajevu na trodnevnoj intenzivnoj obuci.

Radionica u Sarajevu je osmišljena kao ključni korak u projektu "**Ratovi i laži**", okupljajući odabrane novinare i partnerske organizacije na intenzivnoj radnoj sesiji.

Pored tehničke obuke, radionica je imala za cilj stvaranje prostora za **razmjenu i kritičko promišljanje**, omogućavajući novinarima iz različitih konteksta da razmjene svoje prakse i pristupe.

B. SIMBOLIČNA LOKACIJA: SARAJEVO

Izbor Sarajeva je bio ključan za sam smisao radionice.

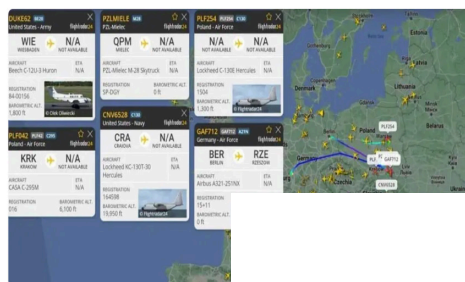
Kao grad obilježen naslijeđem rata iz 1990-ih, Sarajevo predstavlja mnoga pitanja kojima se ovaj projekat bavi: osporavane narative, traumu koja je i dalje prisutna i ulogu medija u oblikovanju kolektivnog sjećanja.

Održavanje radionice u ovakvom okruženju – uz posjete glavnim muzejima i historijskim lokalitetima – omogućilo je rasprave u konkretnoj poslijeratnoj stvarnosti, u kojoj dezinformacije nisu apstraktan pojam već proživljeno iskustvo s trajnim posljedicama.

Na taj način je stvorena i zajednička referentna tačka za učesnike koji dolaze iz različitih konteksta, povezujući prošle sukobe sa sadašnjim.

TASK 6 — Tracking Reality: Flights and Maps

Manipulation of Flightradar24 data

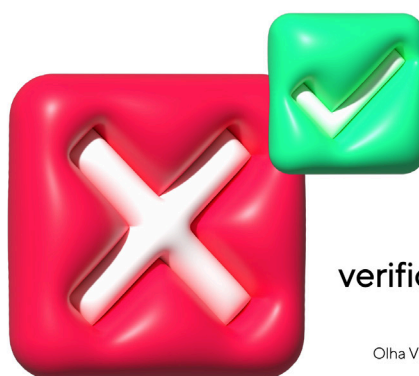
Source: <https://t.me/SergeyKolyasnikov/62581>

CONTEXT
Claims about evacuation flights are built on misinter

RESEARCH QUESTION
What does flight data actually show?
What does it not show?

TOOLS (EXAMPLES)
Flightradar24
Google Maps / Earth
Aviation registries

EDITORIAL THINKING
How to report flight data without assigning unauthor

how to combine
verification & narration

Olha Virsta, Regional Press Development Institute

C. OBRAZOVNI SADRŽAJ

Na radionici je kombinovan uređivački rad sa ciljanim sesijama obuke, strukturiranim oko tri glavne teme:

Razumijevanje dezinformacija u kontekstu

Učesnici su istraživali kako dezinformacije funkcionišu drugačije u situacijama aktivnog sukoba, u postkonfliktnim društvima, te u udaljenijim ili naizgled stabilnim okruženjima. U raspravama je naglašeno kako se narativi, propagandni mehanizmi i percepcija javnosti razvijaju u zavisnosti od političkog, historijskog i društvenog konteksta.

Od provjere činjenica do pripovijedanja o posljedicama

Centralni fokus radionice bio je pomak s tradicionalnih pristupa provjeri činjenica ka pripovijedanju o posljedicama. Novinari su podstaknuti ne samo da razotkrivaju lažne informacije, već i da istražuju i dokumentuju posljedice dezinformacija na ljude.

Posebna pažnja je posvećena održavanju novinarskih standarda uz istovremeno kreiranje narativa koji će emotivno angažovati publiku i učiniti složena pitanja pristupačnijim.

Na radionicama je obuhvaćen širok spektar tema, uključujući razumijevanje mehanizama dezinformacija, ovladavanje alatima za njihovu provjeru, razvijanje narativnih pristupa i izgradnju kolektivne dinamike među učesnicima, čime su postavljeni temelji za udruživanje ratnih i poslijeratnih novinara u mrežu u nastajanju..

Testiranje ideje

Na kraju radionice, svaki učesnik je predstavio svoj istraživački projekat, te dobio povratne informacije od grupe i mentora.

Ove grupne rasprave su omogućile učesnicima da zajednički testiraju i ojačaju svoje ideje, kroz doradu uglova priče, strukturiranje narativa, identifikovanje izvora i tačaka pristupa, kao i rješavanje etičkih i uređivačkih izazova.

D. TRENERI

Radionicu su vodili iskusni treneri i novinari, uključujući članove partnerskih organizacija, koji su pružali uredničke smjernice, dijelili iskustva s terena i bili mentori učesnicima tokom čitavog procesa razvoja njihovih istraživanja.

Aida Čerkez,

novinarka, urednica i medijska menadžerica s dvije decenije iskustva u izvještavanju s Balkana za vodeće međunarodne medije. Izvještavala je o ratu u Bosni i Hercegovini i vodila predstavništvo agencije Associated Press (AP) u Sarajevu tokom opsade, nadgledajući izvještavanje, logistiku i sigurnost za lokalno osoblje i gostujuće dopisnike. Karijeru je nastavila kao regionalna reporterka, a kasnije kao koordinatorica AP-ovog televizijskog izvještavanja.

Nadina Maličbegović,

novinarka i autorica dokumentarnih filmova s bogatim iskustvom u izvještavanju o unutrašnjoj i vanjskoj politici, uključujući krizna i ratna područja. Provela je 14 godina na Al Jazeera Balkans, a 2022. godine je proglašena za novinarku godine u Bosni i Hercegovini.

Selma Zulić Šiljak,

istraživačica u oblasti proučavanja sjećanja i medija, urednica knjiga „PRVI NACRT HISTORIJE: Novinari – svjedoci pred Haškim tribunalom“ i „Hamza“. Provodila je terenska istraživanja o ratnom sjećanju u pograničnim zajednicama.

Anne Poiret,

francuska novinarka i autorica dokumentarnih filmova, dobitnica Međunarodne nagrade Emmy za 2022. godinu i nagrade Albert Londres za 2007. godinu. Bavi se postkonfliktnim situacijama, a 2023. godine je osnovala organizaciju After War.

Tarik Moćević,

projektni koordinator i istraživač u Mediacentru Sarajevo koji se, kada mu to vrijeme dozvoli, angažuje i kao novinar. U svom radu se vodi velikim interesom za suočavanje s prošlošću, a posebno za negiranje ratnih zločina i veličanje ratnih zločinaca.

Olha Virsta,

stručnjakinja za komunikacije i medijska trenerica, certificovana od strane Solutions Journalism Network. Radi na projektima medijske pismenosti u Ukrajini i izgradnji prekogranične saradnje među kolegama.

X (anoniman – njegov identitet je iz sigurnosnih razloga morao ostati skriven),

historičar i istraživački novinar specijalizovan za propagandu i dezinformacije u hibridnom ratovanju, s više od deset godina iskustva u oblastima nacionalne sigurnosti i OSINT analize (analize obavještajnih podataka iz otvorenih izvora).

Od ideje do priče

Cilj projekta "Ratovi i laži" je bio produkcija sedam novinarskih istraživanja.

Tokom radionice, novinari su predstavili vlastite ideje za priče, te su radili pojedinačno ili su formirali timove. Neki timovi su bili formirani unutar jedne zemlje, kao što je to bio slučaj u Francuskoj, dok su drugi predstavljali prekograničnu saradnju novinara iz Bosne i Hercegovine i Ukrajine.

Ovaj pristup je donio dodatnu vrijednost kroz različite perspektive, istovremeno stvarajući dijalog između različitih iskustava ratnih i poslijeratnih stvarnosti.

Umjesto da rade u izolaciji, učesnici su razvijali svoje priče unutar kolektivne uređivačke dinamike, u kojoj je svaki projekat doprinio širem promišljanju o dezinformacijama i njihovim posljedicama.

ULOGA MENTORA

Nakon radionice, poseban naglasak je stavljen na **konceptualni razvoj** priča kroz praktične sesije koje su vodili mentori.

Svaki učesnik je razvijao jednu temu uz mentorsku podršku.

Ova faza je omogućila upoređivanje pristupa, ali je ukazala i na izazove:

- pristup izvorima;
- sigurnosni rizici;
- etička pitanja;
- definisanje šta je „lažna vijest“
- prekogranični timski rad kada je to bilo potrebno

Cilj je bio transformisati početne intuicije u čvrste istraživačke okvire. Korak po korak, učesnici su podsticani da razjasne temelje svojih projekata: definisanje **glavnih likova** sposobnih da nose narativ i, što je ključno, prikazivanje **ljudske dimenzije dezinformacija** u samom srcu priče.

Istovremeno, svaki učesnik je razmotrio potencijalne **etičke rizike**, posebno kada je u pitanju rad s ranjivim

izvorima ili osjetljivim temama.

Pažnja je posvećena i **vizuelnoj dimenziji** istraživanja – fotografiji, video snimku ili arhivskom materijalu – kao i praktičnim izazovima koji predstoje, uključujući pristup izvorima, jezičke barijere i izvještavanje osjetljivo na traumu.

Ovakvom strukturom pristupa je osigurano da svako istraživanje od samog početka bude utemeljeno na kombinaciji **uredničke jasnoće, čvrste metodologije i narativne ambicije**.

Pored davanja povratnih informacija o svakom istraživanju, saradivali su i kako bi osigurali **opštu ujednačenost projekta**. Redovne razmjene među mentorima su omogućile usklađivanje uređivačkih odluka, održavanje dosljednosti u narativnim pristupima i rješavanje zajedničkih etičkih pitanja.

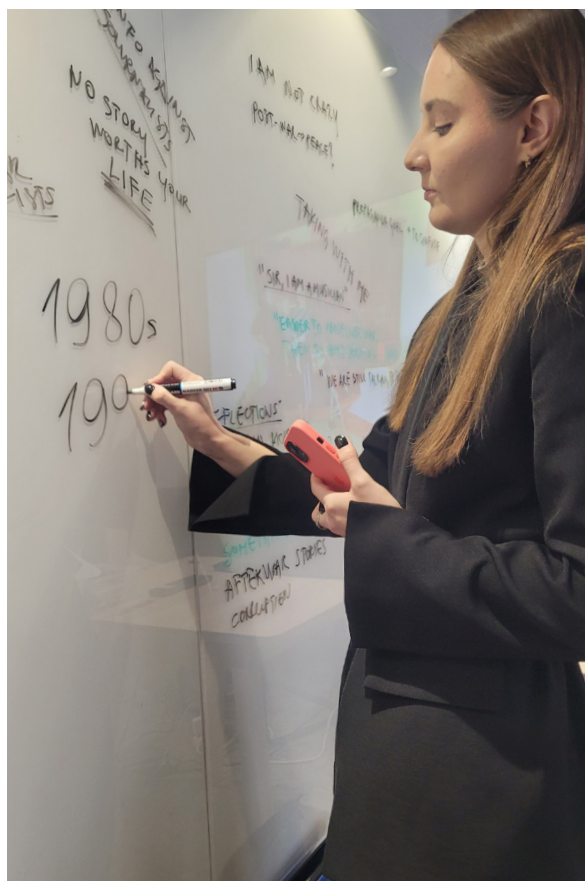
Ova kolektivna dimenzija mentorstva je bila od suštinske važnosti: omogućila je da ovih sedam istraživanja predstavljaju **usklađenu cjelinu**, uz istovremeno očuvanje specifičnosti svake priče.

KONTINUIRANA PODRŠKA I KOLEKTIVNO PRAĆENJE

Rad koji je započet u Sarajevu nastavljen je tokom narednih mjeseci (od sredine januara do sredine aprila) kroz strukturirani proces uredničke podrške.

Svaki tim je imao **najmanje dvije namjenske online mentorske sesije**, koje su im pružile prostor za doradu istraživanja i rješavanje specifičnih izazova.

U isto vrijeme, Institut za razvoj regionalne štampe je organizovao tri **zajednička online susreta**. Ove sesije su

omogućile učesnicima da s drugima podijele svoj napredak, razgovaraju o poteškoćama i uče iz međusobnih iskustava.

Ovaj kontinuirani dijalog se pokazao posebno dragocjenim u suočavanju sa zajedničkim problemima kao što su pristup izvorima, provjera informacija u složenim okruženjima i etičke implikacije izvještavanja o osjetljivim temama.

UČENJE KROZ PRAKSU: ISTRAŽIVANJA USMJERENA NA ČOVJEKA

Kao dio ovog procesa, učesnici su takođe prisustvovali sesiji sa Olesyjom Bidom, istraživačkom novinarkom iz lista *The Kyiv Independent*.

Kroz prezentaciju svog rada – uključujući istraživanja kao što su „Iščupani iz korijena” (*Uprooted*), „Kada voda vrišti” (*When the Water Screams*), „Rat koji igraju” (*The War They Play*) i „Vratio se” (*He Came Back*) – ona je podijelila svoj pristup izgradnji **temeljnih narativa fokusiranih na ljude** u uslovima sukoba.

Ova razmjena je dala konkretan uvid u to kako spojiti snažno istraživačko izvještavanje, narativnu dubinu i pažljiv pristup pojedinačnim pričama.

Time je ojačana jedna od centralnih ideja projekta – **da se uticaj dezinformacija najefikasnije može razumjeti kroz živote ljudi na koje one utiču.**

KONTINUIRANA PODRŠKA I KOLEKTIVNO PRAĆENJE

Jedan od glavnih izazova s kojim su se učesnici susreli tokom faze produkcije ticao se same definicije dezinformacija.

U praksi se identifikovanje priče koja predstavlja „lažnu vijest” pokazalo složenijim nego što se očekivalo. U slučaju jednog od francuskih istraživanja, početni ugao je morao biti preispitan kada se ispostavilo da su informacije, koje su prvobitno označene kao lažne, nakon detaljnije analize djelovale dvosmisleno i ne potpuno netačno.

To je dovelo do važnog uređivačkog prilagođavanja, te do šireg promišljanja svih učesnika.

U fazi produkcije projekta "Ratovi i laži", kombinovani su **strukturirana metodologija, prekogranična saradnja i stalna uređivačka podrška.**

Kroz ovaj proces je omogućena izrada sedam istraživanja, te je takođe demonstrirana vrijednost kolektivnog pristupa fokusiranog na ljude prilikom izvještavanja o dezinformacijama u kontekstu oblikovanom ratom i njegovim posljedicama. *complexe que prévu.*

Sedam istraživačkih priča: inspiracija i tipologija

Istraživanja u sklopu projekta "Ratovi i laži" ukazuju na svjestan uređivački izbor: da se novinarima učesnicima, u bliskoj saradnji s njihovim mentorima, pruži sloboda da sami definišu svoje uglove gledanja i tumačenja informacionog nereda.

Umjesto nametanja jedinstvenog okvira, projekat je podsticao raznolikost pristupa. Kao rezultat toga, u ovih sedam članaka se istražuje širok spektar tema – od dezinformacija koje kruže društvenim mrežama do manipulacije historijskim narativima od strane institucionalnih aktera.

Svako istraživanje je duboko ukorijenjeno u vlastiti kontekst. Novinari su radili unutar sopstvenih stvarnosti:

- u Ukrajini, gdje rat još uvijek traje i gdje su dezinformacije dio samog sukoba;
- u Bosni i Hercegovini, gdje naslijeđe rata i dalje oblikuje narative i javni diskurs;
- te u Francuskoj, gdje je rat udaljeniji, ali informacioni nered poprima druge oblike.

Ovo prilagođavanje kontekstu je bilo od presudne važnosti. Omogućilo je da se svaka priča direktno pozabavi specifičnim načinima na koje dezinformacije funkcionišu unutar različitih društava, istovremeno doprinoseći širem, zajedničkom promišljanju.

U isto vrijeme, članci su razvijeni u bliskoj vezi s **medijima u kojima je planirano njihovo objavljivanje**. Time se osiguralo da svako istraživanje bude ne samo uređivački temeljito, već i prilagođeno vlastitom kontekstu objavljivanja i vlastitoj publici.

Zajedno, ovih sedam istraživanja čine raznoliku, ali usklađenu cjelinu, ilustrujući kako **raznovrsnost pojava oblika dezinformacija**, tako i važnost **pristupa fokusiranog na čovjeka i priča o uticaju dezinformacija** kao odgovoru na taj problem.

PRIČE

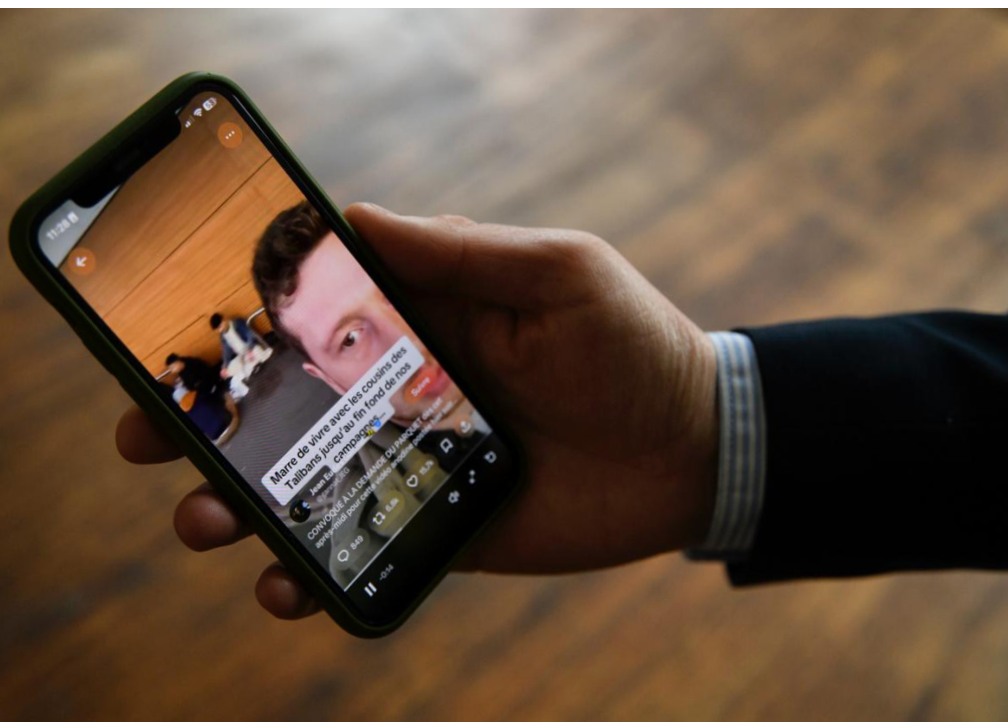
Posljedice lažnih vijesti na ljude

OD IZBJEGLICA KOJE SU META NAPADA U FRANCUSKOJ, DO RAZORENIH DRUŠTAVA U UKRAJINI I BOSNI I HERCEGOVINI, OVE PRIČE POKAZUJU KAKO DEZINFORMACIJE POSTAJU OBLIK NASILJA SAME PO SEBI.

PRVI PRIMJER:

Lažne vijesti, drugi rat protiv izbjeglica

Pišu: Marie Boëton i Marianne Meunier

Afganistanske, ukrajinske, gazanske i iranske izbjeglice – svi su pobjegli od rata kako bi pronašli zaštitu u Francuskoj, da bi potom postali mete kampanja dezinformisanja usmjerenih protiv njih.

Manipulisani videozapisi, viralne glasine, pseudo-reportaže i montirani snimci koji kruže društvenim mrežama postaju nevidljiva oružja napada, sposobna da obične scene pretvore u javne optužbe i trajno ugroze živote već obilježene egzilom.

Kroz nekoliko narativa, ovo istraživanje pokazuje kako se ovim digitalnim manipulacijama iskorištavaju strahovi i stereotipi povezani s migracijama, istovremeno produžavajući propagandnu logiku sukoba.

Daleko od toga da budu obične informativne greške, ove lažne vijesti se ovdje javljaju kao strateški alat za destabilizaciju, s vrlo konkretnim posljedicama za ciljane pojedince.

[CIJELU PRIČU PROČITAJTE OVDJE](#)

[IZDANJE NA FRANCUSKOM JEZIKU](#)

[IZDANJE NA UKRAJINSKOM JEZIKU](#)

Marianne Meunier

Novinarka lista La Croix, specijalizirana za međunarodna pitanja. Dobitnica je Nagrade Louise Weiss za evropsko novinarstvo i Francusko-njemačke novinarske nagrade. U svom radu spaja geopolitičku ekspertizu s posebnom pažnjom prema kulturnim i memorijskim dinamikama.

Marie Boëton

Reporterka sedmičnog magazina La Croix L'Hebdo, izvještava o temama vezanim za pravosuđe, ljudska prava i građanski aktivizam. Dobitnica je Nagrade „Reporters d'Espoirs” i Novinarske nagrade Varenne (Prix Varenne). Njeguje novinarstvo koje posebnu pažnju posvećuje demokratskim pitanjima i savremenim putevima otpora.

DRUGI PRIMJER:

Prijedorski logori: kada zločin postane poligon medijske manipulacija

Piše: Rijad Cerić

U Prijedoru rat nikada nije istinski završio. Trideset godina nakon logora, masakara i masovnih grobnica, nastavlja se jedna druga bitka: bitka za narativ.

Uprkos snimcima, svjedočanstvima i međunarodnim presudama, zločini se i dalje poriču, iskrivljuju i brišu. Iza ovih laži, preživjeli su ponovo primorani na uzmicanje, prisiljeni da brane istinu koja je već pravno utvrđena.

Ovaj članak uranja u samu srž te neravnopravne borbe, u kojoj manipulacija informacijama produžava nasilje i sprječava ponovnu izgradnju sjećanja.

[CIJELU PRIČU PROČITAJTE OVDJE](#)

[IZDANJE NA FRANCUSKOM JEZIKU](#)

[IZDANJE NA UKRAJINSKOM JEZIKU](#)

Rijad Cerić

Multimedijalni sarajevski novinar, radi za nekoliko nezavisnih medija u Bosni i Hercegovini. U svom radu spaja izvještavanje i društvenu analizu, s fokusom na postkonfliktne teme, kulturu sjećanja i dinamiku dezinformacija.

TREĆI PRIMJER:

Ukrajina i Bosna: Život između propagande, sjećanja i istine

Pišu: Olena Solodovnikova i Tarik Moćević

Od okupiranog Krima do ratom obilježenih gradova Bosne i Hercegovine, rat se ne vodi samo na terenu već i u ljudskim umovima. Propaganda, glasine, poricanje zločina: izmišljeni narativi preuzimaju prevlast, zamagljuje stvarnost i prekrajaju živote. U Ukrajini drže čitavo stanovništvo zarobljeno u strahu i izolaciji; u Bosni i Hercegovini produžavaju rat negiranjem nasilja u prošlosti i sprječavanjem bilo kakve mirne obnove. Kroz intimne priče, u ovom članku se istražuje kako dezinformacije postaju trajno oružje – sposobno da preživi sukobe, otruje sjećanje i sve otežava dokazivanje istine.

[CIJELU PRIČU PROČITAJTE OVDJE](#)

[IZDANJE NA FRANCUSKOM JEZIKU](#)

[IZDANJE NA UKRAJINSKOM JEZIKU](#)

Olena Solodovnikova

Novinarka, režiserka i autorica u Kijevu, bavi se uticajem rata, traumama, kulturnim naslijeđem i postmaldanskom transformacijom, te učestvuje u međunarodnim projektima.

Tarik Moćević

Tarik Moćević radi kao projektni koordinator i istraživač u Mediacentru Sarajevo, a kada mu to vrijeme dozvoli, angažovan je i kao novinar. U svom radu se vodi velikim interesom za suočavanje s prošlošću, posebno za negiranje ratnih zločina i veličanje ratnih zločinaca.

PRICHE

Manipulacija historijom

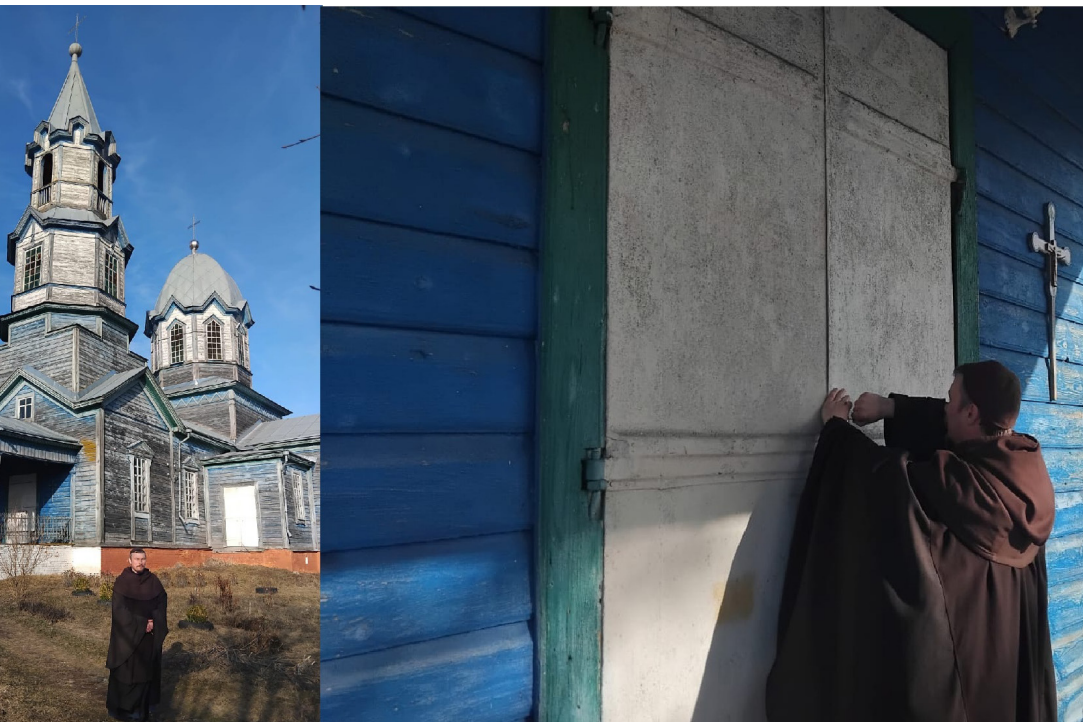
**PREKRAJANJE PROŠLOSTI, NEGIRANJE ZLOČINA,
INSTRUMENTALIZACIJA RELIGIJE: OVI MEHANIZMI
SPRJEČAVAJU DRUŠTVA DA SE OBNOVE.**

PRVI PRIMJER:

Ruska crkva u Ukrajini između oltara i propagande

Pišu: Ljubov Veličko i Aljona Maličenko

U ovom članku se istražuje kako su se proruske dezinformacije tokom nekoliko decenija duboko ukorijenile unutar Ukrajinske pravoslavne crkve Moskovskog patrijarhata. Kroz svjedočanstva ukrajinskih sveštenika, pokazuje se kako su se historijski i vjerski narativi – poput ideje o „trojnoj Rusiji“ ili tvrdnje da je Ukrajina neodvojiva od Rusije – širili kroz bogoslovije, propovijedi i crkvene strukture s ciljem oblikovanja umova i očuvanja uticaja Moskve.

U članku se također otkrivaju mehanizmi kontrole i manipulacije koji su prisutni unutar Crkve: hijerarhijski pritisak, finansijska zavisnost, strah od odmazde, te moralna i duhovna ucjena. Nakon ruske invazije punog obima 2022. godine, nekoliko sveštenika je počelo shvatati ulogu koju je ova vjerska propaganda imala u opravdavanju rata. Ipak, napuštanje Moskovskog patrijarhata je i dalje izuzetno teško, jer mreže uticaja i strah od isključenja i dalje predstavljaju snažan pritisak.

[CIJELU PRIČU PROČITAJTE OVDJE](#)

[IZDANJE NA FRANCUSKOM JEZIKU](#)

[IZDANJE NA UKRAJINSKOM JEZIKU](#)

Ljubov Veličko

Istraživačka novinarka koja živi u Kijevu, specijalizovala se za korupciju, mreže uticaja i dezinformacije, stručnjakinja je za OSINT i radi na brojnim prekograničnim istraživanjima.

Aljona Maličenko

Istraživačka novinarka u Poltavskoj regiji, bavi se provjerom činjenica, specijalizovala se za borbu protiv korupcije i dezinformacije, te radi na istraživanjima o ruskoj propagandi i pronevjeri opštinskih javnih sredstava.

DRUGI PRIMJER:

Zaboravljena ulica

Piše: Edvin Kanka Ćudić

Jedna fotografija iz Brčkog je obišla svijet. Prikazuje pogubljenje dva civila nasred ulice i postala je simboličan dokaz ratnih zločina u Bosni i Hercegovini. Ipak, na licu mjesta ništa ne podsjeća na ono što se dogodilo. Između prvobitnog korištenja slika u propagandne svrhe, protivrječnih verzija i institucionalne šutnje, sama istina kao da posustaje. Ovaj članak pokazuje kako, čak i pred neospornim vizuelnim dokazima, dezinformacije mogu zamagliti činjenice, odgoditi priznanje žrtava i postepeno izbrisati sjećanje na jedan zločin.

[CIJELU PRIČU PROČITAJTE OVDJE](#)

[IZDANJE NA FRANCUSKOM JEZIKU](#)

[IZDANJE NA UKRAJINSKOM JEZIKU](#)

Edvin Kanka Ćudić

Novinar i aktivista za ljudska prava, postao je ekspert u oblasti tranzicijske pravde i kulture sjećanja na ratne zločine..

TREĆI PRIMJER:

Militarizirana djetinjstva: Od igre do oružja

Pišu: Maida Salkanović i Irina Sinelnik

Od militarističkih sličica koje su se sakupljale na Balkanu do regrutacije preko TikToka u Ukrajini, rat se kroz narative i slike uvlači u djetinjstvo. Jučer, kao i danas, dezinformacije i propaganda oblikuju dječiju maštu, normalizuju nasilje i redefinišu granice između igre i stvarnog učestvovanja. Međutim, u digitalnom dobu ovaj uticaj dostiže novi prag: djeca više nisu samo izložena pristrasnim narativima – ona postaju direktne mete, a ponekad čak i instrumenti rata. U ovom članku se istražuje ova zabrinjavajuća evolucija, u kojoj manipulacija informacijama postepeno pretvara djetinjstvo u bojno polje.

[CIJELU PRIČU PROČITAJTE OVDJE](#)

[IZDANJE NA FRANCUSKOM JEZIKU](#)

[IZDANJE NA UKRAJINSKOM JEZIKU](#)

Irina Sinelnik

Novinarka koja radi na relaciji između Černihiva i Prištine, i sama je bila meta informatičkog napada kada je njena medijska kuća hakovana, a njen identitet zloupotrijebljen u objavi o lažnim mirovnim pregovorima. Već 20 godina pokriva društvene posljedice rata (nasilje, nestanke, ratne zločine, dezinformacije) i bavi se pitanjima bezbjednosti novinara.

Maida Salkanović

Novinarka i istraživačica specijalizovana za savremene oblike dezinformacija, objavila je nekoliko istraživanja o lažnim vijestima i medijskim praksama u Bosni i Hercegovini. U Muzeju ratnog djetinjstva u Sarajevu razvija etičke narativne strategije zasnovane na svjedočanstvima djece u ratu.

БОСКА

PRIČE

Institucionalne dezinformacije

U ODREĐENOM KONTEKSTU, DEZINFORMACIJE VIŠE NE DOLAZE SAMO
SA DRUŠTVENIH MREŽA, VEĆ SU DUBOKO UTISNUTE U DUGOGODIŠNJE
POLITIČKE I DRUŠTVENE STRUKTURE.

PRIMJER:

Bijeg iz Republike Srpske zbog retorike linča, napada i targetiranja

Piše: Vladimir Kovačević

Trideset godina nakon rata koji je razorio Bosnu i Hercegovinu, u jednom od njenih entiteta, Republici Srpskoj, pojavljuje se jedna drugačija, podmuklija vrsta nasilja. To više nije nasilje oružja, već riječi i izmišljenih narativa. Kroz kampanje dezinformisanja, novinari, aktivisti i kritički nastrojani građani označavaju se kao neprijatelji, izlažu progonu i postepeno istiskuju iz javnog prostora – ponekad i u egzil. Prateći ove životne puteve, u članku se pokazuje kako, tri decenije nakon rata, manipulacija informacijama i dalje oblikuje stvarnost i potpiruje stalnu klimu straha.

[CIJELU PRIČU PROČITAJTE OVDJE](#)

[IZDANJE NA FRANCUSKOM JEZIKU](#)

[IZDANJE NA UKRAJINSKOM JEZIKU](#)

Vladimir Kovačević

Sa sjedištem u Banjoj Luci, ovaj istraživački novinar neumorno istražuje kriminal i korupciju unutar svih institucija u svojoj zemlji, uprkos tome što je u više navrata bio izložen napadima, uključujući i fizičke.

Osvrti i preporuke

Projekat „Ratovi i laži“ predstavlja zajednički pokušaj da se pokaže kako se protiv dezinformacija može boriti na drugačiji način – ne samo razotkrivanjem lažnih vijesti, već i dokumentovanjem i pričanjem o njihovim posljedicama po ljude.

Projekat kombinuje obuku, novinarsku produkciju i uređivačku analizu.

Otvora put prema ka zahtjevnom, upečatljivom i duboko humanom novinarstvu.

Ovaj resurs se zasniva na jednostavnom principu: učenju kroz konkretne primjere.

Cilj je omogućiti drugim novinarima, trenerima, medijskim organizacijama i nevladinim organizacijama da pronađu inspiraciju u ovoj metodologiji i prilagode je sopstvenom kontekstu..

mediacentarsarajevo

mediacentarsarajevo et irrp..

IRPP - Інститут розвитку регіональних новин — avec По той бік новин.

10 mars · 🌐

Майстерня War & Lies: один із українських тренерів, ... plus a traduction

DISTRIBUCIJA

Društvene mreže su odigrale ključnu ulogu u strategiji distribucije sadržaja, posebno kroz kampanju na Instagramu osmišljenu kako bi se doprijelo do mlađe publike.

Ils ont fu Gaza, Kaboul, Kiev ou Téhéran pour trouver la paix en France. Mais une fois sur place, montages vidéo et portraits reportages les prennent pour ciblés. De nouvelles attaques menées par des auteurs invisibles.

Fake news, la deuxième guerre des réfugiés

Une enquête produite pour le projet War & Lies

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

War & Lies

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

War & Lies

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

War & Lies

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Après les violences subies, beaucoup de réfugiés expriment le désir de ne faire les plus petits possible, de ne pas élever le drapeau de la peur...

Lažne vijesti - drugi rat protiv izbjeglica

Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

U Gazu, u Kabulu, u Kijevu ili u Teheranu... Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

U Gazu, u Kabulu, u Kijevu ili u Teheranu... Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

U Gazu, u Kabulu, u Kijevu ili u Teheranu... Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

U Gazu, u Kabulu, u Kijevu ili u Teheranu... Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

U Gazu, u Kabulu, u Kijevu ili u Teheranu... Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

U Gazu, u Kabulu, u Kijevu ili u Teheranu... Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

OSLOBODENJE

U Gazu, u Kabulu, u Kijevu ili u Teheranu... Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

U Gazu, u Kabulu, u Kijevu ili u Teheranu... Pobjegli su iz Gaze, Kabula, Kijeva ili Teherana kako bi u Francusku pronašli mir. Ali, kad su stigli, postali su meta video montaža i pseudo-reportaža. Novе vrste napada koje provode nevidljivi napadači.

Chronique

Fake news russes : l'autre
guerre des journalistes
ukrainiens**Marianne Meunier**Adjointe à la cheffe de service Culture et en charge de la littérature étrangère et des
Grandes enquêtes

Publié le 24 janvier 2026 à 9h30 • 🕒 Lecture : 3 min

INDIKATORI I UTICAJ

Uticaoj projekta smo mjerili kroz broj pregleda na našim internet stranicama, društvenim mrežama i partnerskim publikacijama. Međutim, uticaoj je bio vidljiv i kroz reakcije koje su same priče izazvale: dugi intervju na francuskom javnom radiju, debata u ukrajinskom mediju povezanom s Crkvom, te brojne javne rasprave potaknute ovim pričama...

Drugi indikatori su bili indirektniji, ali jednako značajni. Projekat je omogućio susrete između novinara s Kosova i ukrajinske novinarke, učesnice projekta, koja tamo živi, pomažući joj da bolje razumije poslijeratnu dinamiku koju su iskusile njene kolege u Prištini.

Svjedočanstva i profesionalna iskustva ukrajinskih novinara su također imala snažan uticaoj na nekoliko francuskih učesnika, do te mjere da su neki od njih ovim razmjenama i radu svojih ukrajinskih kolega kasnije posvetili članke u svojim medijima.

IRPP - Інститут розвитку
regio... et По той бік

НОВИН

8 avr. •

Нове знайомство з учасниками
консорціуму War & Lies ... plus

Voir la traduction

OGRANIČENJA I IZAZOVI

Jedna od glavnih poteškoća je bila specifičnost svakog nacionalnog konteksta. Tokom procesa objavljivanja, često smo uviđali da ono što je djelovalo jednostavno ili očigledno u jednoj zemlji, u drugoj zahtijeva opsežnu kontekstualizaciju kako bi priča bila u potpunosti shvaćena. Neke teme su se pokazale izuzetno osjetljivim u određenim sredinama, dok su drugdje izazivale minimalne reakcije.

To je otvorilo teška uređivačka pitanja: do koje mjere bi novinari trebali prilagođavati ili mijenjati svoj sadržaj kako bi izbjegli sasvim nehotične negativne reakcije i političku instrumentalizaciju?

Prevođenje je predstavljalo još jedan veliki izazov. Istovremeni rad na četiri jezika – tri nacionalna jezika zemalja učesnica, uz engleski kao zajednički radni jezik – predstavljao je izuzetno bogatstvo, ali je također zahtijevao obiman i skup prevodilački rad tokom cijelog projekta.

Projekat je ukazao i na velike razlike u korištenju društvenih mreža od zemlje do zemlje. Iako su iste platforme – Instagram, Facebook i druge – prisutne u svim zemljama učesnicama, njihov značaj, publika i način korištenja uveliko variraju u zavisnosti od lokalne medijske kulture i navika. Zbog toga su komunikacijske strategije koje su se pokazale efikasnim u jednom kontekstu ponekad imale malo uticaja u drugom. To je distribuciju projekta učinilo

_after_war

neujednačenom i povremeno manje efikasnom nego što smo se prvobitno nadali.

En conséquence, les stratégies de communication efficaces dans un contexte ont parfois eu peu d'impact dans un autre. Cela a rendu la diffusion du projet plus fragmentée et, parfois, moins efficace que nous ne l'avions initialement espéré.

MOGUĆNOST PRESLIKAVANJA PROJEKTA

Ovaj referentni dokument nudi ideje, alate i metodologije koje mogu omogućiti sličnim konzorcijumima da preslikaju ovaj pristup.

Bilo koji ratni ili poslijeratni kontekst potencijalno može postati polje za eksperimentisanje s ovom metodologijom.

To je, u krajnjoj liniji, temeljna ambicija koja stoji iza mreže ratnih i poslijeratnih novinara, čija je jedna konkretna realizacija upravo projekat "Ratovi i laži".

PERSPEKTIVE

Sada kada su konture projekta "Ratovi i laži" postale jasnije i kada su se pojavile zajedničke radne prakse, predstoji veliki napor u prikupljanju finansijskih sredstava.

To je ujedno i snaga i duboko ograničenje neprofitnog novinarstva. Njegova nezavisnost omogućava ambiciozne, prekogranične saradnje fokusirane na čovjeka, koje bi rijetko pronašle prostor unutar tradicionalnih medijskih struktura. Međutim, ta ista nezavisnost predstavlja i stalnu krhkost: projekti moraju neprekidno tražiti finansijsku podršku kako bi opstali, razvijali se i odvojili vrijeme koje je neophodno za zahtjevan uređivački rad.

Inicijative poput projekta Ratovi i laži zahtijevaju dugoročnu posvećenost, povjerenje među partnerima, prevodilačke kapacitete, uređivačku koordinaciju i sposobnost rada u različitim političkim i kulturnim okruženjima. Ništa od toga ne može postojati bez održivog finansiranja.

Sljedeći korak je, stoga, finansijska stabilizacija projekta i, što bi bilo idealno, proširenje konzorcijuma na druge post-konfliktne regije, kao što su Armenija, Kolumbija, Sjeverna Irska... Ambicija nije samo preslikavanje metodologije, već

stvaranje trajne međunarodne mreže novinara i trenera sposobnih da zajednički dokumentuju kako se društva obnavljaju nakon rata – i kako dezinformacije nastavljaju oblikovati tu krhku tranziciju.

Duboko smo uvjereni u vrijednost ovih susreta, prekograničnog rada i razmjene među partnerskim organizacijama. Pored samih objavljenih istraživanja, u projektu su ostvareni i nebrojeni prateći razgovori i podijeljena su razmišljanja koja su obogatila razumijevanje učesnika o ratnim i poslijeratnim društvima.

Ove razmjene omogućavaju da se zakorači u perspektivu onih koji proživljavaju rat – ili, obrnuto, da se otvore vidici prema onome što dolazi „poslije“, u trenutku kada društva pokušavaju da se obnove uprkos traumama, propagandi i podjelama.

An aerial night view of a city covered in snow. In the upper left, a tall tower with a red 'TVR7' sign is visible. The city is filled with apartment buildings, some with lit windows. In the foreground, a parking lot is filled with cars, and a bus is visible. The sky is dark with a pattern of small white dots.

RATOVI i LAŽI

MEDIA.BA